

בכמה משניות מצינו שדם או קומץ המנחה שנתערבו ונאסר להקריבם – כשרים בדיעבד כשהוקרבו, ולא נפסלו משום 'דיחוי'. לדעת רבנו מנוח הנ"ל הדבר מובן, שכן תערובת זו נוצרה לאחר השחיטה, ואין כח ביד חכמים להפקיר את קרבנו במצב זה. באחרונים נאמרו הסברים אחרים לדבר, כגון: דם מעורב אינו נדחה, כי אם יזרק – יהיה כשר בדיעבד, ואילו בהמה שנתערבה נדחית, כי גם לאחר שתיקרב – יהיה ספק בידינו האם הקרבן הכשר הוקרב, עד שיוקרבו כל הבהמות שבתערובת (עולת שלמה, ועוד).

הרמב"ם פסק שתערובת שהוקרבה כשרה כי בעלי חיים אינם נדחים, ומשמע שבתערובת אברים הלכה כרובא שיש דיחוי, ויש חולקים בדבר (מרומי שדה).

לגמרי, ואפילו אם הוקרב לאחר מכן – אינו מרצה, וזאת, למרות שאיסור הקרבתו מדרבנן בלבד.

יש מפרשים שכוונתו שהקרבן כשר, אבל לא יוקטר או ייאכל (מצפה איתן), או שדבריו נאמרו רק על קרבנות שניתן להביאם בנדבה (ריב"ם; חזו"א). ברם, דעת רוב המפרשים שהדברים כפשוטם, שגזירת חכמים פסלה לגמרי את הקרבן ובעליו נתחייב להביא קרבן חדש, והסבירו זאת בכמה דרכים: התערובת אסורה להקרבה מדאורייתא, ולכן זהו דיחוי גמור (המפרש); חכמים הפקירו את ממון הבעלים, ולכן הקרבן לא עלה לו, ויש כח בידם לעשות כן לפני שחיטת הקרבן (רבנו מנוח); הבעלים עצמו אינו רוצה להתכפר בניגוד לרצון חכמים, ולכן אין הקרבן מכפר עליו (אור שמח); דיחוי מסיבה כל שהיא, אפילו מחמת איסור דרבנן, דוחה את הקרבן אף מדאורייתא (אחרונים).

מערכה קעג. הקרבת קרבן ללא סמיכה (עד,ב)

עוד נאמר בגמ' (פסחים פט,א), שמי שיש לו ספק אם הוא חייב בקרבן פסח – אינו יכול להביא קרבן ולהתנות שאם אינו חייב בפסח יהיה זה קרבן שלמים, כי לא יוכל לסמוך עליו (שכן קרבן פסח אינו טעון סמיכה). כאן מתחדש, שהחובה לסמוך חמורה עד כדי כך שעדיף להימנע בשב ואל תעשה מהבאת קרבן פסח מאשר להביא קרבן שאולי הוא טעון סמיכה ולא נסמך.

מנגד, בכמה סוגיות נראה שכאשר אי אפשר לסמוך מסיבה כלשהי – ניתן להביא את הקרבן ללא סמיכה. כך למשל בגמ' בפסחים (סב,א) נאמר ש"ערל וטמא משלחין קרבנותיהן" למקדש, אף על פי שהם אינם יכולים לבוא למקדש (כניסת ערל למקדש שנויה במחלוקת, עיין שם בתוספות). בחלק מהסוגיות ניתן לומר שמדובר בקרבנות שאינם טעונים סמיכה (קרבן נשים, עופות, בכור מעשר ופסח, וקרבן ציבור). אך בחלקן נראה שמדובר גם בקרבן הטעון סמיכה (עיין בפירוט בתוס' כאן ד"ה והא), כגון המשנה בשקלים פ"ז מ"ד, האומרת שבהמה שנמצאה באזור ירושלים, ובעליה אינם ידועים – כנראה שהיא בהמת קדשים, ויש להקריבה, כלומר, לשם בעליה וללא סמיכה. כמו כן, אדם שיש ספק אם הוא חייב באשם מצורע – יכול להביאו על תנאי שהוא שלמים, ולא יסמוך סמיכה גמורה (גמ' להלן ע"ב ותוס' שם ד"ה אשם, על פי הדעה שאשם מצורע אינו טעון סמיכה מדאורייתא; אך עיין לעיל מערכה פ ולהלן מערכה קעח). עוד מצינו, ששני אנשים שיש להם ספק מי מהם חייב בקרבן נזיר מביאים קרבן ומתנים עליו (נזיר נז,א), וכן שני אנשים המסופקים מי מהם חייב חטאת (כריתות כג,א), ומסתבר שבמקרה זה אינם סומכים.

נאמר בתורה שמצוה על המביא קרבן לסמוך את ידיו על קרבנו: "וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו" (ויקרא א,ד). הגמ' (זבחים ו,א) מבארת שהסמיכה אינה מעכבת, ובדיעבד אם הוקרב הקרבן ללא סמיכה – הרי הוא כשר ועלה לבעליו. הסוגיה עוסקת בשאלה, האם במקרה מיוחד, שבו לא ניתן לסמוך על הקרבן מסיבה כלשהי, מותר להביאו ללא סמיכה, או שמא עדיף שלא יובא כלל.

הסוגיות הסותרות

במשנה (ע"ב,א) נאמר שקרבנות שהתערבו זה בזה – "זה יקרב לשם מי שהוא וזה יקרב לשם מי שהוא". הגמ' כאן שואלת: כיצד ניתן לעשות זאת? "והא בעי סמיכה!" ואין לומר שכל אחד יסמוך על שני הקרבנות, שכן הסמיכה, שכרוכה בהישענות על הקרבן, היא "עבודה בקדשים", ואין לעשותה אלא אם כן חיובה ברור (עיין מערכה פ). רב יוסף מתרץ שמשנתנו עוסקת בקרבן נשים, הפטור מסמיכה. מכאן יש ללמוד כלל, שקרבן החייב סמיכה – אין להביאו ללא סמיכה, אפילו אם משום כך תימנע הקרבתו לגמרי ויצטרכו להמתין עד שיפול בו מום וייפדה.

כיוצא בזה נאמר בגמ' בגיטין (כח,ב), על המשנה שם האומרת שהשולח חטאתו ממדינת הים – מקריבין אותה בחזקת שהוא קיים. הגמ' שואלת, כיצד ניתן להקריב חטאת זו בלא בעליה וללא סמיכה? ותשובתה, שמדובר על קרבן שאין בו חיוב סמיכה, כגון קרבן של אשה, או חטאת העוף. מהסוגיה שם מוכח, שקרבן הטעון סמיכה – אין להקריבו ללא סמיכה, גם אם הבעלים אינו לפנינו.

שיטת התוספות

שליחת קרבן ללא נוכחות בעליו. במקדש היו קופות ("שופרות") שניתן היה לתת בהם כסף והכהנים קנו בו קרבן והקריבוהו עבור בעליו ללא נוכחות. הדבר אפשרי רק בקרבנות שאינם טעונים סמיכה, כגון קרבן העוף או נדבת עצים ולבונה (שקלים פ"ז מ"ה), אבל בקרבנות הטעונים סמיכה קיימת חובה על הבעלים לבוא ולסמוך על קרבנו.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ו,ד) פוסק כדברי הגמ' כאן, שקרבנות שנתערבו לא יקרבו אם הם טעונים סמיכה⁵. עוד פסק (הל' פסולי המוקדשין ד,יד) כמסקנת הגמ' בגיטין, שאין מקריבין חטאת שנשלחה ממדינת הים אלא אם כן מדובר בחטאת שאין בה דין סמיכה. מצד שני, בהל' ביאת מקדש (ב,יב) פסק כדברי הגמרא בפסחים שערל וטמא משלחין קרבנותיהן (פרט לטמא מת, ראה מערכה נג); נמצא, שהסתירה בין הסוגיות קיימת גם בדבריו.

ניתן לומר שהרמב"ם סובר כדעת תוספות, שחילקו בין היכן שאפשר להמתין או למצוא פתרון אחר, לבין היכן שאי אפשר. אמנם יש בזה קושי, שכן הרמב"ם (ביאת המקדש שם) כותב שגם טמא שרץ משלח קרבנו, ולא הגביל זאת לזב ומצורע שאיננו יודעים מתי יתרפאו, כתירוץ תוספות; אולם יתכן שכוונתו לקרבנות שאינם טעונים סמיכה, כגון בכור ומעשר (כסף משנה).

לכאורה קל אף יותר, שביטול העשה הוא ב"שב ואל תעשה" ולא ב"קום ועשה". בדומה לכך, לבישת בגד של ארבע כנפות בזמן שאין תכלת, יש בה רווח מצד אחד, קיום מצות חוט לבן של ציצית, והפסד מצד שני, שהלבוש מתחייב במצות תכלת ואיננו מקיימה מתמת אונס; וכידוע, נהגו ישראל בכל הדורות לקיים מה שאפשר למרות ההפסד בכך. אולם ראה להלן הערה 7, שתוס' נוקטים שהקרבנות קרבן ללא סמיכה נחשבת כאיסור בקום ועשה.

4. תוס' מציינים בין השאר לדרשה (בספרא מצורע פרשת זבים פרק ה,א, מובאת גם בנדה לז,א): "מזובו – ולא מנגעו", ממנה לומדים שמצורע שיש בו גם טומאת זיבה רשאי לשלח קרבנו על זיבתו עוד בטרם נטהר. על ראייה זו תמחו מאד האחרונים, שהרי קרבן הזב הוא עוף, שאינו טעון סמיכה; וראה טורי אבן במגילה ח וברש"י ביבמות קד,א ובחמדת דניאל כאן. ביסודו של דבר, נראה שהסברה "כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו" שייכת בחלק מהותי מן המצוה, שאמנם אינו מעכב אבל אפשרות קיומו מעכבת. אולם על פי התפיסה להלן שהסמיכה איננה חלק מעבודת הקרבן כלל – מסתבר שגם אין צורך ב"ראוי" (ש"ת אגרות משה חלק קדשים וטהרות סי' ו, וראה מה שהאריך לבאר בדברי תוס').

5. הרמב"ם מחדש שיכול אחד מהבעלים לתת את חלקו לחברו, וכך יוכל השני לסמוך, ועל כך עיין לעיל מערכה קעג.

התוספות בכמה מקומות¹ מיישבים את הסתירות באופן זה: כשיש לפנינו אדם או קרבן שאין להם תקנה אלא אם כן נקריב את הקרבן בלא סמיכה – מותר להקריב בלא סמיכה; אולם כשניתן למצוא פתרון אחר לקרבן ולבעליו – אסור להקריב בלא סמיכה. לפיכך, במקרה של השולח חטאתו ממדינת הים אסור להקריב בלא סמיכה, כיוון שבעל הקרבן יכול לבוא ממדינת הים ולסמוך. לעומת זאת במקרה של ערל וטמא יש להסביר שמדובר בערל שאיננו יכול למול (שהמילה היא סכנה עבורו, כגון שמתו אָחיו מחמת מילה), וכן בטמא שאין לדעת מתי ייטהר, כגון זב או מצורע, שטהרתו תלויה ברפואתו, או שמדובר על קרבן שאם לא נמחר להקריבו – בעליו יעבור עליו ב"בל תאחר"².

כמה ראשונים (רמב"ן ר"ן וריטב"א בגיטין שם) כותבים אף הם כעיקרה של שיטת תוס' (אך ללא דיון מפורט בסוגיות), שהערל והטמא משלחין קרבנותיהם רק כשאי אפשר לקיים את הסמיכה, אבל כשאפשר – אין לבטל סמיכה, אלא נמתין עד שיבוא ויסמוך.

בערוך השולחן העתיד (קלא, לד) מחדש, על פי דברי התוספות, שאם המשלח חטאתו ממדינת הים אינו יכול לבוא לכאן, כגון שהוא חולה – מקריבין את קרבנו בלא סמיכה (אך העיר, שלא מצא מקור מפורש לדין זה; ולדבריו יש לשאול, למה הגמרא בגיטין לא תירצה כר'?).

נראה שהכלל העומד ביסוד הדברים הוא, שבהעדר ברירה אחרת מוטב לקיים מצוה חשובה של הקרבת קרבן, גם אם על ידי כך נגרם, על ידי אונס, ביטול מצות עשה של סמיכה³.

תוס' כאן (בסוף דבריהם) מוסיפים, שהיה מקום לומר שמי שאינו יכול לסמוך – קרבנו פסול לגמרי בלא סמיכה, שכן "כל שאינו ראוי לבילה – בילה מעכבת בו" (מנחות יח,ב). אך תוס' מביאים מקורות בתורה מהם יש ללמוד שניתן, בשעת הצורך, להביא קרבן גם בלא סמיכה⁴.

1. פסחים סב,א ד"ה ערל; גיטין כח,ב ד"ה והא; זבחים עד,ב ד"ה והא; מנחות סב,ב ד"ה וכן; בכורות סא,א ד"ה והא.

2. במקרה הנדון במשנה כאן יש לקרבן זה תקנה, משום שכאשר יפול בו מום – ייפדה ובעליו יביא בדמיו קרבן חדש, שיוכל לסמוך עליו. לעומת זאת הקרבן הנמצא בסביבות ירושלים, גם אם יפול בו מום וייפדה – דמיו יהיו באותו ספק כמקודם. לגבי הבעלים, כאשר מדובר בניזיר או מצורע – הכרח שיביא קרבנו כדי להתיר את הנזיר מאיסורי נזירותו ולטהר את המצורע. לעומת זאת אם רק לא ישלים את חיובו בפסח – אין לכך השלכה מעשית המגבילה אותו. עדיין יש קושי בסתירה בין מי שיש לו ספק האם הוא חייב בפסח לבין מי שיש לו ספק האם הוא חייב חטאת: בשניהם אין כאן אלא ביטול מצוה, ולא הגבלה קבועה על האדם, ובכל זאת בחטאת הותר לו להביא קרבן בלא סמיכה. על כך משיבים תוס', שחייבי החטאת מביאים חטאת, ומכיוון שזהו אותו סוג קרבן שיש ספק בחיובו – ניתן להביאו ללא סמיכה כדי לוודא את השלמת חובתם. לעומת זאת בפסח הדיון הוא האם יביא קרבן שהוא ספק שלמים ולא יסמוך עליו, ולא הותר להביא קרבן חדש שלא נתחייב בו ולא לסמוך עליו.

3. בדומה לזה מצאנו (פסחים נט,א) שמותר להקריב קרבנו של מחוסר כיפורים אחרי התמיד של בין הערביים, כדי לאפשר לאדם לאכול את קרבן הפסח. נדון דיון

שהקריבו אותו – ביטלו מצות עשה. לצד השני, קרבן ללא סמיכה הוא קרבן מושלם, והכהנים שהקריבוהו לא ביטלו מצוה, אלא שהבעלים החסירו את המצוה המוטלת עליהם.

מהלכות הסמיכה נראה יותר כצד השני, שהסמיכה היא חובת הבעלים ולא חובת הקרבן: א. אם הסמיכה היא חלק ממעשי ההקרבה, לא מובן מדוע יש קרבנות שבהם חלק זה חסר (קרבן ציבור, בכור מעשר ופסח, קרבן נשים). לעומת זאת אם זוהי חובת הבעלים, מובן שהתורה קבעה זאת רק לבעלים מסוימים. ב. אין סמיכה על ידי שליח, וכשיש כמה שותפים בקרבן – כולם סומכים (מנחות צגא-ב). אם הסמיכה היא ממעשי ההקרבה, היה ראוי לכאורה להסתפק בסמיכה אחת, ועל ידי שליח ככל עבודות הקרבן!⁶

נראה שלפי זה מובן יותר דין ההקרבה של בהמה שנמצאת ובעליה אינו ידוע. מבחינת הכהנים המקריבים אין כל חסרון בהקרבה זו, ואין מקום לחשוש לביטול מצותו של הבעלים, שאיננו יודעים כלל מי הוא (כעין זה כתב בקרן אורה כאן)⁷.

סיכום

בכמה סוגיות ישנה סתירה לכאורה בשאלה האם מותר להקריב קרבן ללא סמיכה. התוספות ועוד ראשונים סוברים שהדבר מותר רק בליית ברירה, כשאם לא נקריב – לא תהיה תקנה אחרת לאדם או לקרבן. דעת הרמב"ם בענין זה אינה ברורה כל צרכה. בעיקרו של דבר, נראה שהסמיכה היא חובה המוטלת על הבעלים, והכהנים המקריבים קרבן ללא סמיכה אינם מבטלים מצוה. עם זאת, יש להמנע מלגרום לבעלים ביטול מצות סמיכה, אלא אם כן על ידי כך נפסיד מצוה חשובה יותר.

האור שמח (הל' פסולי המוקדשין וד) חילק בדעת הרמב"ם באופן אחר: קרבן שהופרש מלכתחילה במצב שהבעלים לא היו ראויים לסמיכה – הסמיכה אינה מעכבת בו; אבל קרבן שהופרש בשעה שהסמיכה היתה אפשרית, ואחר כך הקרבנות התערבו ובטלה אפשרות הסמיכה – הסמיכה מעכבת בו (לענין זה שאסור להקריבו בלא סמיכה). לפי זה, כל טמא רשאי להפריש קרבן ולשלחו להקרבה ללא סמיכה, מכיוון שבשעת ההפרשה הבעלים לא היו ראויים לסמיכה. תירוץ מוקשה, שכן בסוגיה בפסחים פטא, הנ"ל, על הקרבה בפסח שני מספק, מבואר שגם קרבן שהופרש מתחילה במצב מסופק אסור להקריבו ללא סמיכה. ומאידך, במשנה בשקלים הנ"ל, על בהמה שנמצאה, נאמר שתקרב אף על פי שכאשר בעליה הפריש אותה היא היתה ראויה לסמיכה.

בערוך השולחן העתיד (סי' סח, ח-ט) ביאור אחר לדעת הרמב"ם: כאשר המניעה מלסמוך היא מצד המקריב, כגון שהוא במדינת הים – הסמיכה מעכבת; אולם כאשר העיכוב מלסמוך הוא הלכתי, כגון טמא, שההלכה אוסרת עליו להכנס לעזרה – אין הסמיכה מעכבת. תירוץ זה מסביר את דין ערל וטמא, אבל אינו מיישב את הסתירות בדין קרבן שבעליו אינו ידוע (עיין לעיל).

יסוד חיוב הסמיכה

חובת הסמיכה ניתנת להבנה בשני אופנים: האחד – כחובת הקרבן, שהתורה קבעה שאחד המעשים שצריך לעשות בקרבן הוא הסמיכה עליו, ובמעשה זה חידשה התורה שדווקא הבעלים יעשוהו. השני – כחובת הבעלים, שיש חיוב אישי על הבעלים לסמוך על קרבנו. על פי ההבנה הראשונה, קרבן ללא סמיכה הוא קרבן חסר, והכהנים

מערכה קעד. שיעור הדם במתנות על המזבח (עה,א)

מחלוקת התנאים

בברייתא נאמר: "קרבן יחיד שנתערב בקרבן יחיד, וקרבן ציבור שנתערב בקרבן ציבור... ואם נתן מתנה אחת מכולן – יצא. רבי אומר: רואין את המתנה, אם יש בה כדי לזה וכדי לזה – כשרה, ואם לאו – פסולה". מכאן שלדעתו יש שיעור מסוים למתנות הדם על המזבח, ולכן המתנה

מצוה לכתחילה לקבל את כל דם הקרבן ולתתו כולו על המזבח, חלקו במתנות המזבח הראשונות וחלקו בתורת שיריים הנשפכים ליסוד. עם זאת, יש לברר האם נאמר שיעור כלשהו במתנת הדם הבודדת, כמה דם צריך להיות בכל זריקה וזריקה על המזבח (ברוב הקרבנות) או בנתינה על קרנותיו (בדם החטאת). הסוגיה עוסקת בשאלה זו, תוך הבחנה בין סוגי הקרבנות השונים.

6. יתכן לתלות בשאלה זו את הדיון באחרונים האם "תיכף לסמיכה שחיטה" מעכב בסמיכה, ראה לעיל מערכה פא.

7. התוספות נזקקו לתירוץ אחר למשנה בשקלים, שאין תקנה אחרת לבהמה זו (ופירש בפנים מאירות, שגם אם תרעה עד שיפול בה מום ויביאו אחרת תחתיה – תזדקק לסמיכה; ועיין בגר"ז, שדן למה לא יביאו תחתיה עולת העוף). נראה שתוספות תופסים שקרבן שבתחילת הפרשתו היה בו חיוב סמיכה, אם יקריבוהו

ללא סמיכה אין זה רק ביטול מצוה, אלא זהו קרבן פגום. כך יוצא גם מראייתם מקרבנו של יורש (שלדעת ר' יהודה קרב ללא סמיכה): אם הסמיכה היא חובת הבעלים גרידא אין כל קושי בהקרבת היורש, כי הבעלים כבר מת (והעיר על כך הגר"ז כאן), אבל תוס' סוברים, כנראה, שמכיון שהקרבן הופרש על ידי בעליו הקרבן עצמו התחייב בסמיכה. בתוס' הרשב"א בפסחים פטא, אף נאמר במפורש, ששחיטה בלא סמיכה איננה רק ביטול מצוה בשב ואל תעשה, אלא הרי זה כשוחט באיסור בקום ועשה, ולכן עדיף לבטל את הקרבן לגמרי מאשר לבטל את הסמיכה.